

RAD I SOCIJALNA PRAVDA

GRAĐANI, POLITIKA I SINDIKATI

SLUČAJ SRBIJA

Zoran Stojiljković
Juni 2020.

U političkoj areni su pasivni i neuticajni građani, pre podanici, sa niskim političkim kapitalom i slabim političkim identitetom, lišeni poverenja u partije i sindikate kao kolektivne agense svojih interesa.

Partijsko polje karakteriše idejni sinkretizam uz razvijene elemente partokratije i političkog klijentelizma. Varijacije u uticaju i brojnosti članstva i birača zavise, pre svega, od pozicije vlasti.

Poziciju sindikata karakteriše odsustvo pouzdanog političkog partnera; nestabilni kratkoročni koalicioni aranžmani ili isto tako nedelatan, pasivan nepolitički stav. Niske učinke u situaciji odsutne međusindikalne saradnje daje i model glasovi za podršku, a bez realnih šansi je i direktni politički nastup.

Sadržaj

	Prolog: politika i sindikati	2
1.	SKICA ZA POLITIČKI PORTRET GRAĐANA I ZAPOSLENIH SRBIJE	4
2.	POLITIČKI AKTERI	8
3.	SINDIKATI I ZAPOSLENI U LAVIRINTU POLITIKE	10

PROLOG POLITIKA I SINDIKATI

Politika kao prostor usaglašavanja interesa, regulisanja konflikata, kreiranja pravila i usmeravanja društvenog razvoja i proces političkog odlučivanja, sa svojim brojnim fazama – od artikulisanja i pravnog i političkog formulisanja zahteva do donošenja odluka i njihove procene, ne mogu se svesti na izbore, partije i političke institucije (Hejvud, 2004).

U bar formalno demokratskim sistemima građanima su, pored oblika neposrednog izjašnjavanja, članstva i podrške političkim partijama, kao alatke ostvarivanja njihovog uticaja na raspolaganju i aktivnosti – od građanskih inicijativa, nevladinih organizacija do profesionalnih udruženja i sindikata (Kin, 2003).

Sindikati, čija je osnovna „misija“ braniteljstva i zastupnika interesa sveta rada, kreću se u strateškom prostoru industrijskih odnosa, regulacije zapošljavanja, rada i zarada koji povezuje ekonomiju, autonomno civilno organizovanje i političko odlučivanje. Zapravo, u zoni delovanja sindikata se kreiraju i reprodukuju društvena struktura, odnosi moći i osnovi nejednakosti.

Sindikati zato i jesu ključan i trajan a ne tek jedan od brojnih, povremenih oblika interesnog organizovanja.

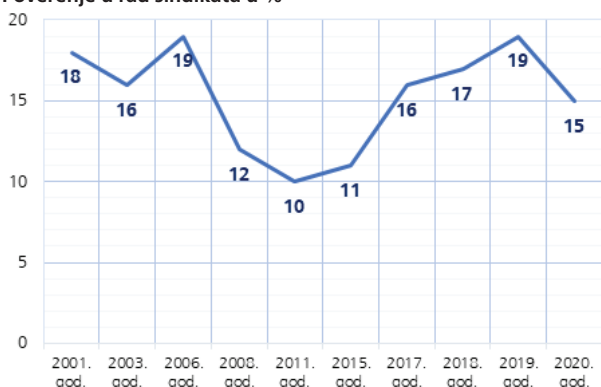
Poverenje i uticaj koji imaju zavise od njihovog umeća da se, koristeći – u odnosu sa akterima vlasti i kapitala – sredstva u rasponu od sukoba do saradnje, izbore za dostojanstveni rad i život.

Sva istraživanja vršena na relevantnim uzorcima pokazuju da je u Srbiji udeo onih koji su sindikalno organizovani između 7% i 10%, a onih građana koji iskazuju poverenje u njih između 10% i 20%. Pojednostavljeno, ako nalaze uprosečimo i ekstrapoliramo na ukupno odraslo stanovništvo prisutno u zemlji (5,1 milion), onda se danas radi o nešto više od 400 000 članova, sa ne više od pedesetak hiljada onih koji sebe vide kao aktiviste i manje od milion građana i zaposlenih koji u sindikate imaju kakvo-takvo poverenje.¹

Ako sindikalno članstvo poredimo sa udelom zaposlenih koji čine potencijalnu sindikalnu klijentelu (1,8 milion), onda je, u svim sindikatima, između petine i četvrtine zaposlenih. Dubinu izazova sa kojom su suočeni sindikati dobro ilustruju podaci o dinamici pada stope sindikalizovanosti, ali i apsolutnog broja članova sindikata. Dok je na početku promena u sindikatima bilo još uvek preko dve petine zaposlenih (45 odsto 2001. godine), udeo sindikalnog članstva je nakon krize iz 2009/2010. godine pao na trećinu, a nakon mera štednje, konsolidacije i redukcije prava zaposlenih (2014–2017) na manje od četvrtine zaposlenih.

Sindikati su, pri tome, višestruko zastupljeniji, odnosno oslonjeni na opadajući javni sektor i tradicionalnu industriju, kao i ljude sa srednjim obrazovanjem i stariju srednju generaciju, a suočeni sa problemom prodora u privatni, uslužni sektor i među mlade, odnosno tek povremeno radno angažovane. Pod uslovom da između sindikata postoje korektni odnosi i kakva-takva akciona koordinacija, radi se o još nezanemarljivom broju i potencijalno bar značajnom uticaju. Na drugoj strani, pad brojnosti članstva, oscilacije poverenja unutar niskih vrednosti, vode padu pregovaračke moći sindikata i zaposlenih. Tako se ulazi u začarani krug sve manjih resursa i moći i frustrirajućih pratećih internih sukoba i podela iz koga kao da nema izlaza. Kriva (ne)poverenja u sindikate pokazuje da krize koje nose pad zaposlenosti i zarada, odnosno koje su sindikati preslabi da zaustave ili bar ublaže, vode padu poverenja u sindikate, ali i demobilisanju i povlačenju u strahu od gubitka posla većine (polu)zaposlenih.

1 Na drugoj strani, izvan kruga zaposlenih, sindikati uživaju istina malo brojniju, ali snažnu podršku svojih aktivističkih jezgara među samozaposlenima, kao i aktuelnim penzionerima i nezaposlenima (3-4%), koje logično najčešće čine nekadašnji zaposleni sindikalni aktivisti. Dakle, još oko stotinak hiljada ljudi (CeSID, septembar, 2007, <http://sindikalizam.org/wpcontent/uploads/2014/09/Stoiljkovi%C4%87-Zoran-Sindikati-u-raljama-tranzicije-i-krize-2010..pdf>, str. 2, 26. 1. 2017)

Grafikon 1²**Poverenje u rad sindikata u %**

Na drugoj strani, političke promene koje bude nadu i godine rasta vode i do izvesnog rasta uticaja sindikata, odnosno mere u kojoj oni uspeju da stvore utisak da se radi o efektima njihove borbe.³ Jedno od mogućih, pored ključnih ekonomskih i socijalnih, kao i razloga internih organizacijskih slabosti i međusindikalnih sporenja, objašnjenja za slab uticaj na politiku leži u oceni da je u Srbiji još uvek na političkoj sceni svojevrsni maskenbal u kome stranački lideri tvrde jedno a rade drugo. Motiv otkriva Ivan Krastev, konstatujući da na Balkanu sve stranke i koalicije u vreme izbora uđu u strasnu ljubavnu vezu sa (siromašnim) biračima, a nakon njih u brak sa međunarodnim finansijskim organizacijama (Krastev, 2004). Na političkom tržištu, na strani ponude i tražnje, našli su se (preko)brojni akteri – partije i sindikati koji ne uživaju kredibilitet i poverenje građana i od kojih tek po nekoliko njih ima relevantan uticaj i pregovarački potencijal. Nalazi o niskom stepenu poverenja koje građani iskazuju i prema partijama i prema sindikatima su više nego dobra ilustracija. Danas, situaciju na „malom“ međustranačkom političkom tržištu ponude karakteriše neravnoteža moći – dominacija ukupnjene i u rukama SNS-a centralizovane pozicione političke ponude nad, nakon višestrukih rascepa, krajnje fragmentiranom i organizaciono nestabilizovanom opozicionom

2 Grafikon je urađen na osnovu podataka iz istraživanja: Sindikati u promenama, promene u sindikatima: *Sindikalni barometar 3*, UGS „Nezavisnost“, Beograd, 2004; S. Mihailović, Z. Stojiljković, D. Torbica, V. Mihailović, *Sindikati u medijima*, Centar za razvoj sindikalizma, Beograd; Zoran Stojiljković i Srećko Mihailović, *Stanje socijalnog dijaloga u Srbiji posle dvadeset godina tranzicije*, Swiss Labour Assistance (SLA), Beograd, 2010; Srećko Mihailović i drugi, *Sindikati i politika*, Službeni glasnik, Beograd, 2012; Srećko Mihailović i drugi, *Sindikati Srbije – od sukoba ka saradnji*, Fridrih Ebert Stiftung i Centar za socijalne i demokratske studije, Beograd, 2011. Podaci za period nakon 2012. su preuzeti iz baza Cesida, Centra za sindikalizam i Ipsosa (2017–2020).

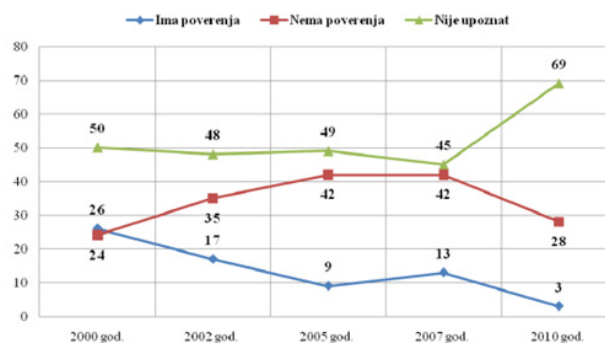
3 Posebno je to unutar opšte pravilnosti bio slučaj sa Ujedinjenim granskim sindikatima „Nezavisnost“. Kao kritički, autonoman sindikat zaslužan za promene, „Nezavisnost“ se 2000. godine digla na nezamislivih 26 odsto poverenja, što je jedinstven slučaj da je poverenje u jedan sindikat iznad načelnog poverenja u sindikate. Već 2003. i 2004. godine stopa se spustila na desetak, a unutar krize iz 2009. i 2010. strmoglavo pala na tri odsto podrške (Grafikon 2 (Stojiljković, 2011, 442)). U nekoliko poslednjih godina, nakon stabilizacije i kakovog-takvog rasta zarada i zaposlenosti, stopa poverenja se podigla na osam do 13 odsto. Iako je to, čak, nešto bolji rejting od drugih sindikata, radi se tek o delimičnom oporavku. Da pojačana aktivnost, posebno u kriznim situacijama, daje dobre rezultate pokazuje i nalaz o 19 odsto poverenja u maju 2020. godine, nakon vanrednog stanja i pandemijske krize. Ujedno, to je i najbolji rezultat nakon perioda 2000–2002.

scenom. Primera radi, uz programatske i brojne nasleđene interne stranačke podele, opozicija je danas razdeljena na „staru“, nekada vladajuću opoziciju (koja po svojim kritičarima i ne treba da se vraća) i na svoje postkrizne izdanke.

Ne čudi zato činjenica da, pred izbore, svaka izborna lista ima po neku (patuljastu) socijaldemokratsku stranku i nekakav sindikat koji za jedno ili dva prolazna mesta na poslaničkim listama nude svoju podršku. Partneri se, pri tom, menjaju po principu: ko da više. Izborni savez ASNS-a sa tržišno-liberalnim LDP-om ili pak transfer Sloge od socijalista ka demokratama, samo su neki od lokalnih prividnih paradoksa – paradoksa zbog kojih izborna scena u Srbiji neodoljivo podseća na vašarište. Fragmentiranoj i prenaseljenoj partijskoj ponudi odgovara ista takva sindikalna tražnja, pri čemu svaki „politički sposoban kupac“ može, za mandat-dva u parlamentu, pokupovati sve one koji se ne usuđuju da sami uđu u izbornu arenu ili ne mogu da steknu status reprezentativnog sindikata.

Srbija tako, očito, spada u red država sa plitkim, nerazvijenim političkim tržištem. Nediferenciranoj tražnji koju obrazuje velika većina siromašnih, nezaposlenih i dugim propadanjem zemlje frustriranih građana, odgovara preobilna ponuda impregnirana demagogijom i navodnom brigom za „običnog čoveka, kao i visokofrekventnim napadnim pominjanjem solidarnosti i socijalne pravde.

Grafikon 2

Poverenje u UGS Nezavisnost, 2000-2010. godine – cela populacija (u %)

1

SKICA ZA POLITIČKI PORTRET GRAĐANA I ZAPOSLENIH SRBIJE

Srbija je sluđena, podeljena zemlja, bez jasne, većinski prihvaćene ideje gde je sada i kako će i gde će dalje. Primera radi, nema više ni većinske, nadpolovične podrške EU integracijama Srbije. Približan je, manjinski, broj onih koji misle da smo na dobrom i lošem putu, onih koji se osećaju kao dobitnici i gubitnici tranzicije, onih koji procenjuju da je nada otvorena 5. oktobra i onih koji misle da je zlatno doba počelo 2012. godine sa Aleksandrom Vučićem.

Ubedljivo je, međutim, najviše onih, dve petine, koji misle da je sve ostalo isto, da su svi političari isti, da kad sjaše Kurta uzjaše nas neki Murta. Pri čemu je danas na delu vlast koja, još jače i bahatije od prethodnika, gleda da sve kontroliše, podredi svom interesu vladanja, utiša i/ili karikira drugačije glasove, šaljući istovremeno različite, međusobno teško pomirljive, signale svojoj izbornoj klijenteli.

I sami građani su podeljeni između nade i svesti da ovde nikada neće biti bitno drugačije, pri čemu je bar polovina rešena da se snalazi, prilagođava, izbegava svaki rizik i beži u ravnodušnost i neznanje. Ovde je broj podanika, pretežno nevoljnih i siromašnih i ne naročito obrazovanih, uvek nadlazio udeo uspravnih i kuražnih građanki i građana.

Ovde ni svaki dvadeseti sebe ne smatra politički uticajnim, tek svaki deseti je spreman da štrajkuje i protestuje, nezatno je više i onih koji bi išli (dobrovoljno) po tribinama i skupovima. Ovde nema više od trećine ni političkih „kibicera“, onih koji iz fotelje, sa bezbedne udaljenosti, pažljivo prate i, u poznaničkom krugu, komentarišu politiku i političare.

Ipak, na izbore po pravilu izađe ne manje od dve trećine od nešto preko pet miliona punoletnih koji su još u Srbiji, pri čemu su mnogi sa manje informacija i znanja nego što se ima kad se stavi novčanik u džep i krene na pijacu (Spasojević, Stojiljković, 2020, 189–190).

Ne treba smetnuti sa uma da je u Srbiji ubedljivo najbrojnija partija onih koji su, i bez poziva na bojkot, digli ruke od politike. Ili su već digli ruke i od Srbije i iz nje otišli.

Kad je o partijama i političarima reč, činjenica je da je gotovo svaki šesti punoletni građanin u nekoj od partija, pre svega u vladajućem SNS-u. Istovremeno, čak i oni smatraju da se u partije ulazi zbog posla ili nekog drugog interesa, a ne iz uverenja (Ibid, 2020, 191–192).

Tako u Srbiji, kao i drugde, ljudi ne veruju političarima, čak ih i preziru, no nigde kao kod nas istovremeno ne trče da se učlane u one stranke koje su na vlasti. Šta reći o preletačima – onima koji poseduju kompas za pronalaženje puta do vlasti.

Iako brojna istraživanja pokazuju da Srbija ima više lica, na socijalnoj i političkoj mapi još uvek dominira lik siromašnog, višestruko varanog i prevarenog, političkog autsajdera i ignoranta koji je, uz to, istine radi, i autoritarac i cinični kalkulanta u permanentnoj potrazi za vođom.

Njegovo političko nepunoletstvo je izraz kretanja u začaranom krugu nepoverenja, neangažovanja, malog političkog kapitala i (samo)opravdavajućeg cinizma.

I na prvi pogled vidi se da je on:

1. Siromašan i opsednut strahom od gubitka posla i svakodnevnom strategijom preživljavanja. Ključni problemi za njega su, uz korupciju, nezaposlenost i beda, ali i želja mladih da odu iz zemlje.
2. Tek protodemokrata. Njegovim raspoloženjima dominiraju nezadovoljstvo funkcionisanjem demokratije, autoritarnost, fascinacija vlašću i kult vođe, odnosno potreba da država bude neka vrsta tutora koja se o nama stara od kolevke pa do groba. Srbija je time vođena, a ne „puna demokratija“, jer jednostavno – nismo mi narod za to.
3. Neotporan na korupciju i nepoštovanje građanskih normi i kulture – igre pobedi sistem: švercuje se, uzmi sve dodatke i ne plati porez su mu još vrlo drage i, kad ih ne igra – pre je to zato što nije u prilici, nego zato što to neće. Ne čude zato pretežno instrumentalan, interesni karakter angažovanja i rašireni klijentelizam i političko pokroviteljstvo.
4. Zabrinjavajuće nizak je nivo njegovog poverenja u institucije, ali i druge ljude koje je, kada se o političkim institucijama i akterima radi, vezano za lidera.
5. Skroman je njegov nivo angažovanja, ali i same zainteresovanosti za politiku i znanja o politici i, posebno, političkim i izbornim procedurama.

Posledično, građani Srbije bi voleli da imaju veću slobodu izbora na izborima, ali bi – iz svih pomenutih razloga – efekti od toga, bar na kratak rok, bili mali.

Prezrene elite i neshvaćena demokratija

Politički nepunoletni građani ne veruju političarima. Istraživanje odnosa građana prema političkoj eliti Centra za politološka istraživanja i javno mnjenje Instituta društvenih nauka iz 2017. godine pokazalo je da:

- skoro 90% građana smatra da je među političarima zabrinjavajuće raširena korupcija, a svega 1% smatra da korupcija kod političara gotovo ne postoji;
-
- tri četvrtine građana Srbije smatra da većini političara nije stalo do naroda (svega 10% ne misli tako);
-
- čak 70% smatra da je većini političara stalo samo do onih koji su bogati i moćni;
-
- dve trećine građana smatra da se političarima ne može verovati (samo 13% smatra drugačije).

Frustrirajuće visok je i nadpolovični zbirni udeo građana koji se ili slažu (27%) ili, praktično, ne određuju (jedna trećina) prema tvrdnji da je imati jakog vođu na vlasti dobro za Srbiju, čak i ako taj lider ne poštuje pravila. Naravno, pod uslovom da vešto vlada opravdanjima svojih postupaka.

Sve su to nalazi koji ukazuju na ozbiljan prostor za antipluralističku redukciju demokratije (Lutovac, 2017: 18–22).

Polazne pretpostavke o političkom kapitalu u Srbiji

Aktuelno stanje aktivizma i zainteresovanosti građana za politiku može se iskazati kroz dve reči, a to su „razočaranje“ i „nepoverenje“. Građani, jednostavno, više ne veruju u bilo kakvu mogućnost promena nabolje. Polovično, građani Srbije podržavaju demokratiju kao najbolji oblik vladavine, ali zapravo ne znaju i ne razumeju da demokratska praksa i odgovornost podrazumevaju i sopstveno angažovanje. Ili nisu spremni da rizikuju u uslovima straha i odsustva solidarnosti. Posledično je i njihova dobrovoljna i neiznuđena socijalna i politička participacija, uključivši i protestnu – skromna i ima ograničene efekte.

Jedna od ključnih hipoteza koju nastojim da argumentujem u ovom radu, njegova svrha i poenta, jeste da nema osvajanja demokratije bez političke „dokapitalizacije“ građana i sindikata i građanskih asocijacija, odnosno preraspodele političkog kapitala i moći koja je, dominantno, moć mobilizacije. Prethodni uslov je preraspodela veština i ekspertize. **Bez moći ideološke interpretacije i organizacijske moći mobilizacije koje zagovaraju i brane njihove interese radništvo i građani su lišeni poželjnog kolektivnog identiteta i nade i optimističke perspektive.**

To traži i kritičku analizu i odgovor na pitanje kome i čemu služe partije ili sindikati kao agenti delegiranog političkog kapitala građana i radno angažovanih.

Šta je sa prosindikalnim identitetom i vrednostima?

Istovremeno, sindikalni identitet, odnosno veru u potrebu postojanja sindikata i aktuelno poverenje u njih, kao i spremnost na angažovanje u njihovim aktivnostima, uključivši i štrajkove i proteste koji sadrže i političke zahteve, pokazuje manje od petine građana, njih tačno 18 odsto (Stojiljković, u Mihailović i drugi, 2019, str. 154).

Šest kratkih ilustracija aktuelnog stanja

Širi interpretativni kontekst analizi sindikalnog identiteta čini narednih šest ilustracija.

1. Prisutna je, kod zaposlenih, svest da i model na delu i same vlasti rade za kapitaliste. Da (polu)zaposleni, kvalifikovana dvotrećinska većina njih, jasno detektuju prirodu aktuelnog režima, najrečitije govori činjenica da je dvadeset dva puta veći udeo onih koji smatraju da vlast vodi više računa o interesima kapitalista od gotovo simboličkog udela onih koji misle da vlast više zastupa interese radnika (65% : 3%). Sanitarni kordon za odbranu režima čini ona trećina koja ne zna odgovor (18%) ili pak misli da režim ujednačeno vodi računa o interesima i jednih i drugih (14%). Logična je pretpostavka da se radi o pristalicama stranaka vlasti, što je još jedan pokazatelj mere u kojoj političke podele presecaju linije mogućeg operativnog jedinstva zaposlenih, pa i sindikalnog članstva i rukovodstava.
2. Sam rad se sve manje vidi kao samosvrha i samoostvarenje, ali i predmet sticanja socijalnog kapitala, odnosno prostor druženja i solidarnosti sa kolegama sa posla. Umesto samosvrhe i ispunjenja rad se, iako još uvek veoma značajan, sve više vidi kao sredstvo za obezbeđenje egzistencije čija se svrha pomera ka privatnosti.
3. Zaposleni i potencijalno zaposleni, bar njih polovina, mogli bi i bez participacije, ugovora i slobodnog sindikalnog organizovanja, ako bi bili dobro plaćeni, imali relativno siguran posao i ako bi im se poštovala osnovna radna prava. Rečju, ako ne bi bili gladni i šikanirani.
4. Ozbiljno su narušena radna prava i usled toga postoji posledično nezadovoljna, ali i još pre apatična (potencijalna) sindikalna klijentela. Ilustracije radi, približno tri petine anketiranih je nezadovoljno stanjem i svesno kršenja radnih prava. Njih četiri od deset čak tvrdi da ima i lično iskustvo kršenja prava u širokom luku od neisplaćivanja i kašnjenja zarada, neplaćanja prekovremenog rada, neplaćivanja socijalnih doprinosa ili pretnje otkazom i diskriminisanja, do mobingovanja i pretnji zbog sindikalnog delovanja. No samo se svaki deseti nekom zbog toga obratio, a sindikatu – tek svaki stoti.

5. Značajan nivo kršenja radnih i sindikalnih prava vodi situaciji u kojoj kakvo-takvo poverenje u institucije i organizacije, sem delimično vlast i veze sa vlašću, ne prelazi trećinu – sindikat naprosto nije nikakav izuzetak. Dakle, ne radi se samo o gubitku poverenja u sindikat već o kompletnoj eroziji poverenja u institucije i posledičnom neverovanju da „bilo ko, pa i sindikat, može da te zaštiti kroz institucije sistema“.
6. Kad je o sindikatima reč, oni se ne vide kao osnovni garant odbrane položaja i prava, već kao tek jedan od faktora potencijalnog uticaja. U tom okviru kreće i strategija kapitala da se raširi logika po kojoj se do pristojnih zarada, uslova rada i karijernog napredovanja može doći i bez sindikata i sopstvenog angažovanja, odnosno da su oni pre smetnja i opasnost nego mogućnost (Stojiljković, u Mihailović i drugi, 2019, pp. 149–152).

Mogli bismo konstatovati da se radi o opadajućoj liniji od (1) približno dvotrećinske identifikacije sa svetom rada, nad kojom vlada koalicija vlasti i kapitala, (2) tek nešto nižeg jasno izraženog nezadovoljstva svojom pozicijom u procesu rada i širinom i obimom kršenja radnih i sindikalnih prava kojim su često i lično pogođeni, (3) svesti polovine o bar načelnom značaju participacije u odlučivanju, sindikalnog organizovanja i prava na štrajk, do (4) manje od trećine onih koji imaju kakvo-takvo poverenje u (nemoćne) sindikate.

Efekt: Limitirani prosindikalni identitet i (ne)poverenje u sindikate

Posledično, formirane granice postojanju jasnog sindikalnog identiteta vizuelno predstavljaju neku vrstu levka u kome:

Najviše je (njih tri petine) onih koji smatraju da se radnici plaše od posledica učešća u štrajku ili (njih polovina) drže da nemaju vremena za sindikalne aktivnosti.

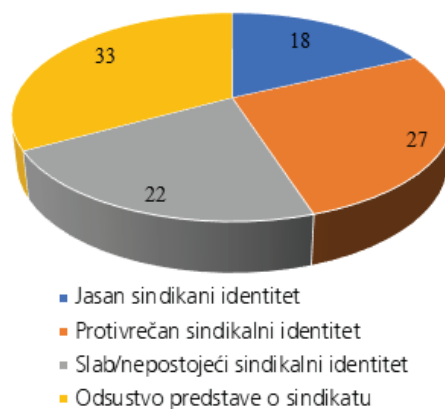
Približno dve petine nemaju ni jasnu svest da se zaposleni moraju „sami“ izboriti za svoja prava, odnosno toliki je broj „onih koji nisu ljudi koji bi se borili i izborili za nešto, odnosno odustali bi na prvoj prepri“.

Ako u gotovo dve petine radnih sredina i nema (vidljivih) sindikata, onda bih, u opasno pojednostavljujućem maniru, konstatovao da bi polovina radno angažovanih bila nedostupna i/ili nesklona sindikalnom organizovanju, čak i da su sindikati na mnogo boljem glasu nego što to sada jesu.

U prilog ovoj oceni ide i ideo onih koji direktno (trećina) i, još pre – indirektno, ističu da nema koristi od aktivnosti u sindikatu i priznaju da nisu obavešteni o radu sindikata. Najveći broj njih, izgleda, i nije uložio nikakav energetske napor ni da se obavesti.

Na osnovu prethodnih tvrdnji formirali smo složeni pokazatelj (ne)postojanja sindikalnog identiteta, konstatujući pri tome postojanje četiri različite grupe.

Grafikon 3.
Sindikalni identitet

Približna petina anketiranih ima formiran bazični prosindikalni identitet – ne plaše se učešća u štrajku, imaju vremena za sindikat, ne misle da su sindikati po defaultu nemoćni i da angažovanje u sindikatu nema svrhe, pri čemu su i obavešteni o radu sindikata.

Nešto više od četvrtine (27%) bi, bar potencijalno, poverovalo uticajnijim i borbenijim sindikatima.

Narednu jaku petinu (22%) čine oni sa slabim, odnosno nepostojećim sindikalnim identitetom.

Najzad, za razliku od prethodne ukupne dve trećine koja ima stav o pitanjima vezanim za sindikate, poslednju i najbrojniju trećinu čine oni bez gotovo ikakvog znanja i stava o sindikatima – ljudi nedospeli do sindikalnog identiteta i politike.

Ostvarljivi ciljevi, kada je o članstvu sindikata reč, pre svega su da se stav u prilog sindikata i članstvo u sindikatima podignu sa petine do najšire ali tek načelne jednotrećinske identifikacije sa njima. Odnosno, da u narednom koraku u svoje aktivnosti uključe još i približnu dalju četvrtinu onih koji su „negde između“, odnosno nisu trajno izgubljeni za (bolje i aktivnije, reformisane) sindikate (Stojiljković, u Mihailović i drugi, 2019, pp. 152–154).

Po mome sudu, na osnovu nalaza brojnih istraživanja, moglo bi se zaključiti da, osim procene o nemoći i nejedinstvu sindikata, na prosindikalni identitet utiče pet političko-kulturnih faktora dugog trajanja.

Prvi čini slaba aktivistička orijentacija, kombinovana sa pretežno negativnom procenom efekata prethodnih aktivnosti, odnosno malim učesničkim optimizmom i niskim poverenjem u kolektivne aktere promena.

Drugi čini, tek načelna, jedva nadpolovična prodemokratska pozicija, praćena niskim poverenjem u demokratske institucije.

Treći faktor čini istovremena raširena autoritarnost. Nju dobro ilustruje široko prihvatanje tvrdnji poput: *Bez vođe je svaki narod kao čovek bez glave.*

Četvrti, takođe negativni korelat čini slaba i nestabilna sposobnost samoidentifikovanja na ideološkoj osi levica–centar–desnica. Istovremeno, građani imaju problem i da stranke i koalicije raspodele na ovoj osi, čemu doprinosi i svesna stranačka mimikrija, ali i dominacija vrednosnih, pre svih nacionalnih identiteta nad socioprofesionalnim, klasnim identitetima.

Peto, iako postoji jasna dominacija sindikatima bliske socijaldemokratske, odnosno bar socijalliberalne pozicije nad liberalnom, protržišnom orijentacijom, ona je posledično od malog praktičnog, političkog značaja.

Pri tome, za razliku od većinskog odbacivanja privatnog vlasništva, građani su skeptični prema ekonomskoj ulozi države, osim kada se radi o njenoj redistributivnoj funkciji, odnosno širokom prihvatanju stava *Država bi trebalo da interveniše u ekonomiji da bi se smanjile nejednakosti i zaštitili siromašni i slabi* (Lazić, Pešić, 2013: 292–293).

U tom okviru, više no interesantni su nalazi Ipsosovog istraživanja, sprovedenog 2018. godine, u 28 zemalja, na uzorku od 20 000 ispitanika. U uzorku se našlo i 500 građana Srbije.

Nasuprot raširenim stereotipima, građani Srbije nemaju neku naročitu žal za socijalizmom. Oni, dvotrećinski, prihvataju stav da kompeticija izvlači najbolje iz ljudi. Natprosečne tri četvrtine su i za to da ko više radi i zna i ima više talenta – više i zaradi, ali i više izdvoji za potrebe zajednice – gotovo devet od deset je za progresivno oporezivanje.

Građani Srbije su i iznad visokih svetskih proseka za neuslovljeni bazični dohodak za sve državljane. Zdravstvenu zaštitu kao ljudsko pravo prihvatamo gotovo stoprocentno.

Jedno pitanje i odgovor u Srbiji, po mome sudu, zaslužuju posebnu pažnju i traže pokušaj razjašnjenja. Unutar planetarne, skromne trećine anketiranih koji smatraju da je radnička klasa integrisana u poltički poredak Srbija je, po mnjenju sopstvenih građana, na ubedljivo poslednjem mestu. Tek svaki sedmi (14 odsto) smatra da radništvo ima zadovoljavajući, ravnopravni tretman unutar političkih institucija.

Legitimno se postavlja pitanje ko sve organizuje i učestvuje u političkom opelu za radništvo i zaposlene.

Za (o)tužni slučaj Srbija karakteristično je da, nakon ratne avanture i iskustva sankcija i bombardovanja, dolazi – u nekoj vrsti zlokobnog scenarija – odsustvo razvojne strategije, praćeno serijom neuspešnih privatizacija. U drugom činu ovdašnje društvene tragedije sledi, dakle, fuzija ekonomskih mera i poreskih politika, bez pratećeg snažnog antimonopolskog zakonodavstva, koje servilno idu u prilog interesima korporativnog kapitala i partijske dominacije nad partijski impregniranim i neefikasnim javnim sektorom. U narednom, trećem činu, logično sledi sve nekvalitetnija i prekarnija zaposlenost.

Čudi li onda ova porazna procena društvene moći radništva u Srbiji?

2

POLITIČKI AKTERI

Kada je o partijskom i političkom polju reč, na programskoj ravni analize još bi se i mogle detektovati relativno jasne linije podele na levicu, centar i desnicu.

U praksi, kada partije dođu na vlast, krene stampedo u trci za pozicije partijskih komesara na čelu javnih preduzeća i ustanova.

Dakle, ukoliko prepozicioniranje posmatramo u dužem periodu, očigledno je da je došlo do uočljivog sužavanja ideološkog prostora u Srbiji (Spasojević, Stojiljković, 2013).

Drugim rečima, u Srbiji se, 2014. godine, dogodila ubedljiva pobjeda tzv. evrocentra, tj. evrorealista. S druge strane, kada govorimo o političkim partijama, „izborni zemljotres“ 2014. doveo je do pravog brodoloma tzv. „prodemokratskih“ političkih organizacija i nastajanja novih aktera.

Bivši pobednici su, nakon više od decenije na vlasti, izgubili legitimitet zbog urušavanja srpske ekonomije, nezajažljive korupcije i nesposobnosti da se suoče s radikalno izmenjenim kriznim kontekstom.

S druge strane, bivši gubitnici su naučili lekciju: obukli su evropsko ruho u hodu prema vlasti i shvatili da se etablirana politička elita najlakše ruši antikoruptivnom retorikom.

Potencijalno je značajno, unutar „nove demokratske opozicije“, (socijal)liberalno profilisanje pokreta Dosta je bilo, ali i Pokreta slobodnih građana. Pandan na levom (populističkom) polu je potencijalno perspektivna pozicija kapilarnog građanskog samoorganizovanja poput Ne da(vi)mo Beograd. Na drugoj strani, provladinoj radikalskoj desnici na opozicionom delu spektra pandan je pokret Dveri. Politički prostor i dinamika ponovo su određeni dominantno odnosom prema autoritarnoj vlasti, a ne linijama programskih podela.

Tako su danas u Srbiji, ali i drugim zemljama regiona, na vlasti stabilokrati – vođe i partije koji i pored vidljivih demokratskih deficita imaju, zbog garancija da će očuvati kakvu-takvu stabilnost u regionu, podršku Zapada.

Radnici i sindikati na agendi političkih stranaka

Polaznu skicu za analizu odnosa političkih stranaka prema sindikatima i svetu rada, što je svakako predmet posebne studije, baziraju na korišćenju četiri grupe kvalitativnih pokazatelja:⁴

- Značaj koji politički akteri pridaju sindikatima, socijalnom dijalogu, ekonomskom razvoju i politikama radnih i socijalnih prava, odnosno porukama sadržanim na njihovoj (a) programskoj agendi i (b)izbornoj ponudi. U tom okviru, od posebnog značaja su relacija datih programskih obećanja sa njihovom nerazvijenom operacionalizacijom: rokovima, resursima i kadrovima koji treba da ih realizuju, kao i (ne) postojanje kopče sa ekonomskim/budžetskim, kao i socijalnim i obrazovnim politikama;
- (Ne)dоследnost u njihovom predizbornom predlaganju i formulisanju, kad se u dođe u poziciju vlasti;
- Angažovanje u javnosti i praktični koraci u primeni i
- Uspostavljena relacija sa sindikatima – njihovo praktično ignorisanje, uvlačenje u sindikate, pravljenje svojih sindikata ili (retka) partnerska saradnja.

4 Uzor, u ovom pogledu, predstavlja analiza Centra za demokratiju Radna prava u programima političkih stranaka, autora Ivana Vejvode. Vejvoda konstatuje da, kod velikog dela parlamentarnih i aktivnih vanparlamentarnih stranaka, tematika sindikata, socijalnog dijaloga i radnih prava čine slabo pokriven deo stranačkih programskih dokumenata. Konsenzus postoji u podršci sindikatima i sindikalnom delovanju, kao i socijalnom dijalogu između države, poslodavaca i sindikata. Nedostaju, međutim, konkretni potezi. Osnovna linija daleko eksploatisanijih ekonomskih podela među političkim akterima je bez preciznijih političkih poruka, fokusirana na podržavanje/suprotstavljanje merama štednje. Vladajuća SNS je branila politike koje je, u prethodnom mandatu – kreirala, dok je opozicija smatrala da je to bio pogrešan potez koji je samo pogoršao stanje u zemlji i osiromašio i obespravio građane. Druga linija vidljive podele u pogledu ekonomskih politika jeste pitanje podsticaja za stane investitore. Dok se od strane naprednjaka naglašavao značaj stranih investicija, gotovo svi ostali akteri su isticali obavezu prestanka subvencionisanja stranih kompanija i podsticanja isključivo domaće privrede i proizvodnje. Kolicija DSS-Dveri, kao i SRS, kombinovali su ekonomske teme sa stavovima i pozicijama u pogledu spoljne politike i protivljenja evrointegracijama Srbije.

Polazne pretpostavke

1. Sudeći po programima, mi živimo u društvu priznatog i razvijenog socijalnog dijaloga, partnerske i relevantne uloge sindikata, društvu socijalne sigurnosti i kohezije, u kome evropski socijalni stubovi jesu realnost i za partije desnice. Govori se, zapravo, ono što većina građana, posebno zaposlenih, žele da čuju. Kriterijum za razlikovanje političke ponude je, zapravo, mera u kojoj su radna prava uvezana sa alternativnom ekonomijom i politikom progresivnog oporezivanja.
2. U praksi vladanja radi se ono što diktiraju moćni i sopstveni interes opstanka na vlasti. Interes vladanja, interesi korporativnog kapitala, klijentelizam i patronaža pokazali su se jačima od koncepata i ideologija i kod programskih levičara.
3. U odnosu na preduzimane praktične korake podrške protestima i zahtevima sindikata, dominirao je kalkulus i dilema: Šta od toga mogu da dobijem ili rizikujem da izgubim, uslovljena pre svega odnosom prema aktuelnoj vlasti.
4. Niko, bar od parlamentarnih aktera, ne pruža ozbiljne garancije da bi mogao da bude pouzdan partner sindikatima na duži rok. Poziciju radništva, odnosno poziciju političkog partnera sindikata, može u perspektivi zauzeti samo jedna naglašenije leva i participativna opcija koja, unutar šire centro-leve koalicije, zagovara raskid sa neoliberalnim postdemokratskim obrascem i politike redukovanja nejednakosti.

Partijski i izborni sistem i uticaj sindikata

Važna praktična dilema je da li onda, osim očito ograničenog uticaja ideologije (neoliberalnog, političkog, narodnog ili socijalnog kapitalizma) i programskog afiniteta stranaka i samog biračkog tela, na poziciju i uticaj sindikata utiču i formativne karakteristike i svojstva partijskog i izbornog sistema.

Pored demokratske kondicije društva i otvorenosti političkih institucija i medijskog i javnog prostora za uticaj sindikata, radi se o potencijalnom uticaju izbornog i partijskog sistema, manifestovanog preko sastava zakonodavnog organa i Vlade.

Nalazi komparativnih istraživanja govore, naime, da su pregovaračka snaga, brojnost i uticaj sindikata veći ako se radi o visokoj proporcionalnosti parlamenta, višestranačkoj koaliciji na vlasti i ne preterano velikoj fragmentaciji parlamentarnog sastava (Budd J, Lamare R, 2019).

Nasuprot tome, sistem sa predominantnom strankom, posebno onom sa neprikosnovanim liderom, slabom i fragmentiranom parlamentarnom strankom, posebno opozicionom, može voditi samo do „autoritarnog korporatizma” – podvrgavanja organizovanog rada vladajućim ili izbornim političkim strankama.

Srbija je paradigmatičan primer da je za sindikate najbolji visokoproporcionalan, ali ne i preterano fragmentiran, sastav parlamenta sa stvarnom, a ne fingiranom koalicijskom višestranačkom vladom. Nikako sistem sa dominantnom strankom i slabom i fragmentiranom opozicijom, što mi imamo sve vreme, sa izuzetkom perioda 2003–2008. godine.

Drugi važan faktor je višekanalnost uticaja, odnosno relevantan socijalni dijalog i format uravnoteženog socijalnog partnerstva, za šta je dobra potpora klima pregovaranja koja već postoji u vladavinskoj većini.

Dakle, ispregovarane većine i vlade vode većoj inkluzivnosti i upotrebljivom glasu i za sindikate – od otvorenog konsultativnog procesa do sklonosti institucionalizovanom socijalnom dijalogu i njegovom realnom uticaju.⁵

Praktično, pošto sindikati izražavaju, i to u najboljem slučaju, volju tek petine biračkog tela, najbolji okvir je za njih preterano nefragmentirani pluralizam.

Paralelni prioritet je, nasuprot tendenciji podele i fragmentacije sveta rada, sopstveno uvezivanje i širenje u interesnu socijalnu koaliciju sa samozaposlenima, penzionerima i mladima koja bi imala veću kupovnu moć na stranačkom i izbornom tržištu.

5 Pored političkih šansi i prostora koji se odnose na verovatnoću da će aktivizam pokreta dovesti do željene promene, značajne varijable koje utiču na uspešnost sindikata su i sve ograničeniji resursi, koji mogu biti materijalni (novac, prostor, publicitet), ljudski (liderstvo, ekspertiza, pristup donosiocima odluka, umrežavanje, volonterski rad, predanost) i društveni (društveni status pokreta, legitimitet).

3

SINDIKATI I ZAPOSLENI U LAVIRINTU POLITIKE

U ovom delu rada polazim od teze da su fragmentirani i oslabljeni sindikati, suočeni sa erozijom radnih prava i daljim dekomponovanjem zaposlenih, ostali – i bez jedinstvene platforme, i bez poverenja, i bez pouzdanih političkih partnera.

U fokusu analize su različiti mehanizmi i alatke ostvarivanja uticaja na proces političkog odlučivanja.

Osnovna ideja koju zagovaram je da sindikati treba, prvenstveno, da uvećaju svoju integrativnu moć, povežu se/umreže sa prijateljskim organizacijama civilnog društva, formulišu svoju političku ponudu i tako ojačaju svoju pregovaračku moć u odnosu na političke aktere i institucije.

Aktuelni kontekst: Kraj iluzije o prirodnom savezništvu sindikata i socijaldemokratije

Klasično mesto u literaturi o partijama i sindikatima je, sve do pre dve-tri decenije, bila teza o savezništvu i institucionalno osnaženoj vezi između sindikata i (socijaldemokratske) levice. Krajem prošlog i početkom ovog veka posebno su procesi na neoliberalnoj platformi vođenih tehnoloških promena, „turboglobalizacije“ i migracija dalje dekomponovali radništvo i zaposlene, istovremeno čineći sindikate sve manje brojnim klijentima za političke partije. Ni aktuelni, krizom i marginalizacijom radništva izazvan povratak klase na političku scenu ne treba mešati sa obnovljenim radničkim pokretom. Povratak radničke klase u politiku je, zapravo, rudimentarni izraz pretežno defanzivnog otpora i protesta, dok je osećaj pripadanja sindikatima i posebno levici i dalje slabo razvijen.

Primeru radi, u oblikovanju stavova britanskih građana prema imigraciji i Evropi, desničarski UKIP je imao jednako važnu ulogu kao Laburistička partija. Glas revolta radničke klase u SAD daju i Tramp i Sanders, u gotovo jednakoj meri. Članstvo DGB u Nemačkoj je svoju izbornu podršku podelilo na gotovo jednake udele između socijaldemokrata, demohrišana, levice i krajnje desnih populista iz Alternative za Nemačku.

Najčešće, lišeni kritičkog ekonomskog i političkog obrazovanja, radnici su pleni populističkih demagoga i nuđenja lakih i jednostavnih rešenja.

Na drugoj strani, krivica levice – jedan od razloga zbog kojih ona nije uspevala da se nametne kao lider razočarane radničke klase jeste to što je većina socijaldemokratskih partija prihva-

tila doktrinu neoliberalizma i hiperglobalizacije. Najekstremniji primer te pojave bili su novi laburisti u Britaniji i nove demokrate u Americi koji su, krajem 90-ih godina prošlog i početkom novog veka, postali neoliberalna avangarda, oličena u figurama Tonija Blera i Bila Klintona.

Pitanje je čemu uopšte služi (socijaldemokratska) partija koja ne zastupa interese manje imućnih, ljudi bez privilegija. Da li je, onda, neobično što mnogi od njih sada okreću leđa partiji koja ih je ostavila na cedilu? Primera radi, percipiran kao pohlepni savetnik sumnjivih predsednika i diktatora, Bler je živi spomenik propasti novih laburista (Miler, 2017, 94–97).

Pretrpljeni porazi i pogubljena savezništva, uz svest da beg iz političkih procesa tek vodi marginalizaciji, ponovo svom silinom otvaraju pitanje strategije političkog nastupa sindikata.

Sindikalni pluralizam i politička (ne)moć sindikata

Poseban izazov u Srbiji čini stanje nekoordinisanog, visokokonfliktnog nastajanja sindikalnog pluralizma unutar dvostruke krize i raspada i socijalističkog, samoupravnog sistema i Jugoslavije kao državnog okvira. Prvo su se, iz tada jedinog i jedinstvenog Saveza sindikata Srbije, izdvojili delovi i grupe iz kojih su, objedinjavanjem sa u međuvremenu nastalim autonomnim sindikalnim grupama, nastali Ujedinjeni granski sindikati „Nezavisnost“ i Konfederacija slobodnih sindikata. U drugoj fazi došlo je do fragmentacije i podela unutar novih sindikata, pre svega oko liderskih ambicija, vezanih i za različite političke strategije i opcije. Tako nastaju Asocijacija slobodnih i nezavisnih sindikata i Sloga.

Organizacijska memorija, odnosno sećanje na odnose međusobnih konflikata i unutrašnjih lomova i podela, dugo opterećuje i slabi sindikalnu moć i uticaj, posebno kad su u nju upleteni i spoljni, politički uticaji.

Političku memoriju i ponašanje opredeljuje tradicionalno, kada su u pitanju Samostalci i Konfederacija (oslonjena, pre svega, na sindikate u velikim javnim preduzećima), naglašeni oprez prema vlastima i orijentacija na „striktno sindikalnu tematiku“. Time ovi sindikati održavaju svoju relativno komotnu poziciju, ali istovremeno i cementiraju dominantnu nepolitičku i defanzivnu prosistemsku poziciju većine zaposlenih. Prisutna postupna promena pozicije uslovljena je pogoršanjem pozicije članstva.

Politički identitet Nezavisnosti karakteriše šira kritička i demokratska pozicija i indirektni politički nastup, uz odbijanje da se njeni predstavnici nađu na izbornim listama stranaka.

Nereprezentativne ASNS i Slogu odlikuje politički i izborni nastup promenljivih modusa i političkih partnera (Milosavljević, 2018).

Istovremeno, kratka istorija dosadašnjih (ne)sporazuma sindikata i političkih stranaka u Srbiji govori da je odnos sindikata prema vlasti poput odnosa prema vatri: velika daljina nosi rizik od smrzavanja – velika bliskost nosi rizik od opekotina.

U tom okviru su, recimo, Ujedinjeni granski sindikati „Nezavisnost“ svim strankama demokratske opozicije, pred promene 2000. godine, ponudili potpisivanje Ugovora o demokratskoj i socijalno pravednoj Srbiji. I nakon promena, ova sindikalna centrala nastavila je, do 2008. godine, sa praksom potpisivanja sporazuma i ugovora sa strankama demokratskog bloka, nastojeći da time, bar posredno, doprinese i smanjivanju tenzija između njih.

Predmet ovih ugovora (čiji je smisao razmena „glasova za podršku zahtevima sindikata“), otvorenih i za druge aktere, jeste obaveza razvoja i institucionalizacije socijalnog dijaloga i sklapanje socijalnog pakta, kao i razvoj međusobne saradnje na realizaciji zajedničkih vrednosti, što uključuje i saradnju sindikalnih organa s resornim odborima i poslaničkim klubovima stranaka.

(Neuspeli) pokušaji, poput ovih „Nezavisnosti“ da realizuje celovitu (in)direktnu političku strategiju, imaju, međutim, perspektivu samo u meri u kojoj postoji: (1) održivi elementarni konsenzus unutar i između sindikata i, istovremeno, (2) ako dođe do profilisanja pouzdanog političkog partnera sindikata.

Sve dok ne dođe do ukрупnjavanja i profilisanja partijske, ali i sindikalne scene, ovi sporazumi će imati ulogu, karakter i sudbinu malih, jednokratnih parcijalnih uloga sa kojima se ozbiljno ne računa i na koje se, u međuvremenu, zaboravlja.

Činjenice da zaposleni nemaju poseban, od ostalog dela biračkog tela različit, zajednički deljen politički profil i zahteve, da većina njih glasa za onoga ko je na vlasti, pri čemu su razvijeni partijsko zapošljavanje i klijentelizam, kao i nalaz da većina nema ni razvijena politička znanja ni interes – jasno ograničavaju izbor sindikata.

Kad je o pet sindikalnih centrala i brojnim granskim i teritorijalnim sindikatima izvan njih reč, programske razlike nisu razlog prenaseljene sindikalne scene. Na sindikalnoj sceni Srbije i regiona široko je prihvaćen neokorporativni model „socijalnog partnerstva“ i vrednosti i ideje socijalnog dijaloga i „socijalno-ekonomskih saveta“. Sindikati najviše, međutim, sličnosti imaju sa anglosaksonskim modelom industrijskih odnosa, odnosno decentralizovanim, i u velikoj meri – dodatno fragmentiranim, sindikatima. U pogledu rivalstva i slabe međusindikalne saradnje, može se govoriti i o sličnosti sa konfliktnim, mediteranskim modelom industrijskih odnosa (Lađevac, 2014, 15–18).

Problem, dakle, nije u konceptu, nego u nepovoljnim uslovima i različitim taktičkim pristupima i, čak, uskim liderskim interesima i apetitima.

Istovremeno, najčešće selektivnim podsticajima i protežiranjem ili, na drugoj strani, povremenom represijom od strane vlasti, stranke nastoje da preoblikuju sindikalni prostor. Neretko, stranke stanu indirektno iza sindikalnih podela ili formiraju svoje direktorske i ministarske sindikate.

Četiri scenarija političkog delovanja sindikata u Srbiji

Grosso modo, u aktuelnom kontekstu, u kome nema poželjnog scenarija postojanja jedinstvenog, ili bar koordiniranog, političkog nastupa sindikata, uz olakšavajuće prisustvo pouzdanog političkog partnera na osnovu stavova zaposlenih i građana, preostaju moguća tri scenarija političkog delovanja sindikata: 1) osnivanje nove političke partije, ili bar političkog krila sindikata, čime se poverenje članstva stavlja na vagu; 2) javno podržavanje neke političke opcije, odnosno stranke u predizbornoj kampanji i 3) najšire prihvaćeno, aktivnije uključivanje u lobiranje za sindikalne i radničke interese u demokratskim institucijama, a pre svega u parlamentu, i kroz socijalni dijalog – u Vladi.⁶

Valja, svakako, prvo naglasiti da je malo verovatno da se uskoro može zamisliti prevazilaženje fragmentiranosti sindikalnog pokreta koje bi pomoglo ubedljivijoj zajedničkoj kampanji i utemeljenju biračke baze političko-sindikalne stranke. Situacija u kojoj bi se na izborima pojavilo više konkurišućih sindikalnih lista – vodila bi daljoj eroziji uticaja i poverenja u sindikate. Katastrofalni rezultat samostalnog političkog nastupa ASNS-a u obličju Laburističke stranke je dovoljno rečit primer, kao i svojevremene kadrovske pozajmice i indirektna podrška SSSS SDPS-u Rasima Ljajića. Ono što se čini realnim jeste test u vidu izlaska na izbore, u okviru šire sindikalno građanske liste. Izvesni početni kapital predstavlja već izgrađena regionalna mreža poverenika i veća koja se može prekomponovati u partijsku infrastrukturu, kao i još uvek znatan broj sindikalno organizovanih radnika.

Ako se, na drugoj strani, neka od sindikalnih centrala ipak odluči za javnu podršku nekoj političkoj opciji, kao i učešće na njenoj listi, imaće veoma težak zadatak pri izboru pouzdane partnerske partije, uz rizik podele unutar članstva i udaljanja od drugih sindikata.

6 Opređenje za uspostavljanje ugovornog i partnerskog odnosa sindikata sa političkim partijama koji traje samo dok se ispunjavaju međusobne obaveze – jeste okvir u kome se smešta relativno većinsko mišljenje zaposlenih. Istraživanja Ipsosa, u periodu 2017–2020. godine, pokazuju da gotovo dve trećine građana smatra da sindikati, u aktivnom dijalogu, treba da prezentiraju svoju platformu i propituju političku ponudu (47%), poredeći je sa svojim ciljevima i da, na osnovu toga, donesu i odluku koga će podržati na izborima (15%). Tek je približno svaki sedmi građanin/ka za to da sindikati učestvuju samostalno na izborima (10%) ili da to urade na nečijoj listi (5%). Interesantno je to što, pred izbore juna 2020, raste udeo onih koji su za samostalni nastup (16%), a pojavljuje se i opcija bojkota izbora (9%). Na drugoj strani, ohrabruje, istina sporo, opadanje uдела onih koji ne znaju ulogu sindikata u politici, odnosno tamo ih ne vide – sa polovine na još uvek visoke dve petine građana.

Polazni korak ka novoj strategiji sindikata: Definisanje pregovaračke platforme

Ponovimo, sindikati su podeljeni na pet centrala i brojne autonomne i granske sindikate, krajnje nejednake snage i uticaja. Posledično, nejedinstveni sindikati lišeni ozbiljnijeg poverenja su sve manje relevantan akter političke tražnje, sa sve manjim pregovaračkim potencijalom.

Prvi korak, čini se, mora biti jačanje veza sa zaposlenima, uz širenje uticaja sindikata na ranjivo zaposlene – samozaposlene, pomažuće članove domaćinstava, (ne)zaposlene u neformalnoj ekonomiji itd.

Drugi korak – traženje programske i akcione kopče sa svim nepriviligovanim i demokratskim akterima i organizacijama civilnog društva – od udruženja do građanskih inicijativa.

Treći je pokušaj uređenja međusobnih odnosa na fer osnovi, uključujući i pokušaj približavanja sopstvenih strategija ili, bar, izbegavanja neargumentovanih napada.

Šta god da sindikati odluče, prvi iskorak čini definisanje pregovaračke platforme, u kojoj načelnom definisanju ključnih ciljeva slede sektorska analiza i ciljevi.

Polazna pretpostavka za svaku promenu je suprotstavljanje uverenju o neminovnom osiromašenju i izopštenosti većine i paralelno proizvedenom odsustvu svake realne alternative. Da bi se stvari promenile, prvo moramo poverovati da je drugačiji, bolji svet uopšte moguć. Dakle, (1) uverenje o postojanju realne alternative postojećem i (2) o postojanju kompetentnih aktera, u koje se može verovati, uz (3) sopstvenu socijalnu potentnost i (4) stvorenu solidarnost na delu, temeljne su pretpostavke za promenu. Gotovo ničeg od toga nema danas na javnoj sceni Srbije.

Šta treba prvo učiniti? Mislim da je najvažnije ući u proces podruštvljavanja predstavničke demokratije – njene odbrane od stoglave hidre partokratije i braka iz računa partijskih oligarha, tajkuna i finansijskih magnata, zasnovanog na očuvanju monopolske pozicije.

Pored monopola nad političkim i izbornim procesom, osnovna obeležja partokratije su i posledična kolonizacija javne administracije, pravosuđa, javnih preduzeća, medija i ostalih javnih i društvenih oblasti, iz kojih treba „izbaciti“ partijski uticaj.

Kad je reč o sindikatima i radno angažovanima bližoj, ekonomskoj i socijalnoj agendi, okvir programske saglasnosti čini prihvatanje i harmonizovanje principa i vrednosti tri strane **socijalnog trougla** koji čine (1) ekonomski rast, (2) socijalna pravičnost i (3) socijalna i ekološka održivost.

Bazičnu, ekonomsku osnovu formira „magični četvorougao“ koji čine: privredni rast, uz nisku inflaciju i smanjenje nezaposlenosti i uravnoteženi tekući bilans. Socijalna pravičnost se temelji na socijalnoj koheziji, sigurnosti i solidarnosti, odnosno manifestuje se kroz socijalni dijalog – učesće zaposlenih u odlučivanju i partnersko, socijalno odgovorno „vezano“ preduzetništvo.

Socijalna održivost predstavlja konstrukt čiji su elementi socijalna integracija, kulturna i politička participacija, na bazi otvorenog pristupa obrazovanju i ukupnoj razvijenoj javnoj infrastrukturi i očuvanje eko-ravnoteže.

Održiv i izbalansiran, ovaj socijalni trougao predstavlja istovremeno i test uspešnosti vođene ekonomske i socijalne politike, ali i kvaliteta naših života.

LITERATURA

Budd, John W, Lamare, J. Ryan *The importance of political systems for trade union membership, coverage, and influence: theory and evidence*
Version Date: July 24, 2019

Hejvud, Endru. 2004. *Politika*. Beograd: Clio

Kin, Džon. 2003. *Civilno društvo*. Beograd: Filip Višnjić

Krastev, Ivan. 2004. *Zamka nefleksibilnosti*. Beograd: BFPi

Lađevac, Bojan, 2014, *Industrijski odnosi i društvena (ne)moć sindikata : slučaj Srbija*, master rad, FPN, Beograd

Lazić, M, Pešić, J. 2013. Društvene promene i promene vrednosnih orijentacija pripadnika osnovnih klasa u Srbiji, u: M. Lazić i S. Cvejić (ur.). *Promene osnovnih struktura društva Srbije u periodu ubrzane transformacije*. Beograd: Čigoja štampa i ISI FF.

Lutovac, Zoran, 2017, *Odnos građana prema političkoj eliti i reprezentativnoj demokratiji*, u: Javno mnjenje Srbije 2017, Institut društvenih nauka, Centar za politikološka istraživanja i javno mnjenje, Beograd

Mihailović i drugi, 2019, *Sunovrat radničkih prava i pokušaji zaštite : Prekarizacija radnika u prvim decenijama 21. veka*, DAN GRAF, Beograd

Miler, Jan-Verner, 2017, *Šta je populizam*, Fabrika knjiga i Peščanik, Beograd

Milosavljević, Aleksandar, 2018, *Politička fragmentacija sindikalnog pluralizma u Srbiji 1990-2012*, doktorska teza, FPN, Beograd.

Sindikati i politika (ur. S. Mihailovic, Z. Stojiljković) 2014, Beograd, Centar za sindikalizam

Spasojević, Dušan, Stojiljković, Zoran, 2020, *Između interesa i uverenja, Ideologija i organizacija stranaka u Srbiji*, Fabrika knjiga, Beograd

Stojiljković, Zoran, 2011, *Srbija u lavirintima tranzicije*. Beograd: Službeni glasnik

Stojiljković, Zoran i Spasojević, Dušan, 2013, *Programske pozicije i unutarstranački odnosi stranaka u Srbiji nakon izbora 2012*, u: Stojiljković, Pilipović, Spasojević (ur.). (Ne)demokratsko redizajniranje političkih partija u Srbiji, Beograd: Konrad Adenauer Stiftung

Vejvoda, Ivan, 2018, *Radna prava u programima političkih stranaka*, Fond Centar za demokratiju, Beograd

ISTRAŽIVANJA

Mihailović, Srećko, Stojiljković, Zoran, Ivanić, Grada – Sindikalni barometar 2 (2003), 3 (2004) i 4 (2007)

Mihailović, Srećko, Vuković, Đorđe, Mojsilović, Miloš, Stojiljković, Zoran, Političke podele i jačanje demokratskih kapaciteta u Srbiji 1-4 (2005-2007), CeSID, Beograd

Mihailović, Srećko, Stojiljković, Zoran, Vuković, Đorđe, Paunović, Žarko, Mojsilović, Miloš i Ivković, Marko, Političke podele u Srbiji u kontekstu civilnog društva, CeSID, Beograd, 2005.

Mihailović, Srećko, Stojiljković, Zoran, Vuković, Đorđe, Mojsilović, Miloš i Ivković, Marko, Političke podele u Srbiji – pet godina posle, CeSID, Beograd, 2005.

Mihailović, Srećko, Stojiljković, Zoran, Vuković, Đorđe i Mojsilović, Miloš, Identifikacijom problema do njihovog rešenja – jačanje kapaciteta javnih institucija za prevenciju potencijalnih sukoba, CeSID, Beograd, 2007.

BAZE PODATAKA

CeSID – Javno mnjenje Srbije (sept. 2007. godine); Kako građani Srbije vide tranziciju iz socijalizma u kapitalizam (2010. godine); Raširenost socijaldemokratskih uverenja među radnicima Srbije (2013. godine)

Ipsos, jun 2017, maj 2018, mart 2019, oktobar 2019, maj 2020

Centar za sindikalizam, jun 2018

O AUTORU

Zoran Stojilković je redovni profesor na Fakultetu političkih nauka, Univerziteta u Beogradu

IMPRESSUM

Fondacija Fridrih Ebert | Kancelarija Beograd
Dositejeva /51/1 11000 Beograd

Odgovorna osoba:
Dr. Max Brändle | Direktor, Regionalna kancelarija za
Srbiju i Crnu Goru

Tel.: ++381 (11) 3283 271 | Fax: ++381 (11) 3283 285
www.fes-serbia.org

Narudžbina publikacija:
info@fes-serbia.org

Svaka dalja komercijalna upotreba sadržaja zabranjena je bez prethodne pismene saglasnosti fondacije Fridrih Ebert.

GRAĐANI, POLITIKA I SINDIKATI SLUČAJ SRBIJA

U ovom radu se kritički propituju odnosi građana, partija i sindikata. Radi se o vezama slabog intenziteta aktera lišenih veće kredibilitnosti i, sa izuzetkom partijskih oligarhija, moći.

U političkoj areni su pasivni i neuticajni građani, pre podanici, sa niskim političkim kapitalom i slabim političkim identitetom, lišeni poverenja u partije i sindikate kao kolektivne agense svojih interesa. Partijsko polje karakteriše idejni sinkretizam uz razvijene elemente partokratije i političkog klijentelizma. Varijacije u uticaju i brojnosti članstva i birača zavise, pre svega, od pozicije vlasti.

Poziciju sindikata karakterišu: odsustvo „političkog kišobrana“, odnosno pouzdanog političkog partnera; nestabilni kratkoročni koalicioni aranžmani ili isto tako nedelatan, pasivan nepolitički stav. Niske učinke u situaciji odsutne međusindikalne saradnje daje i model glasovi za podršku, a bez realnih šansi je i direktni politički nastup

Više informacija o ovoj temi možete pronaći ovde:
www.fes-serbia.org